

Monòver, el gual

Josep Piera ens delecta amb un altre dels seus retrats de viatge. Aquesta vegada, gràcies a una cordial invitació, l'escriptor s'esplaia per la capital de les Valls del Vinalopó, ben al sud del país, on visita els cellers Poveda i el museu-biblioteca del monoverí més il·lustre de la història: Azorín.

No havia estat mai a Monòver, no mai, abans d'aquest viatge d'un dia. N'havia sentit parlar, com n'havia llegit coses; fins i tot n'havia paladejat els vins. Però no hi havia anat mai, tot i haver tingut Azorín de lectura adolescent obligatòria, o haver llegit curios les proses costumistes de *L'oncle Canyís* en una groga edició de L'Estel durant aquells anys setanta iniciàtics, quan aquest país i els seus paisatges culturals van ser una meravellosa descoberta, una experiència intel·lectual i de vida, per a molts joves com jo.

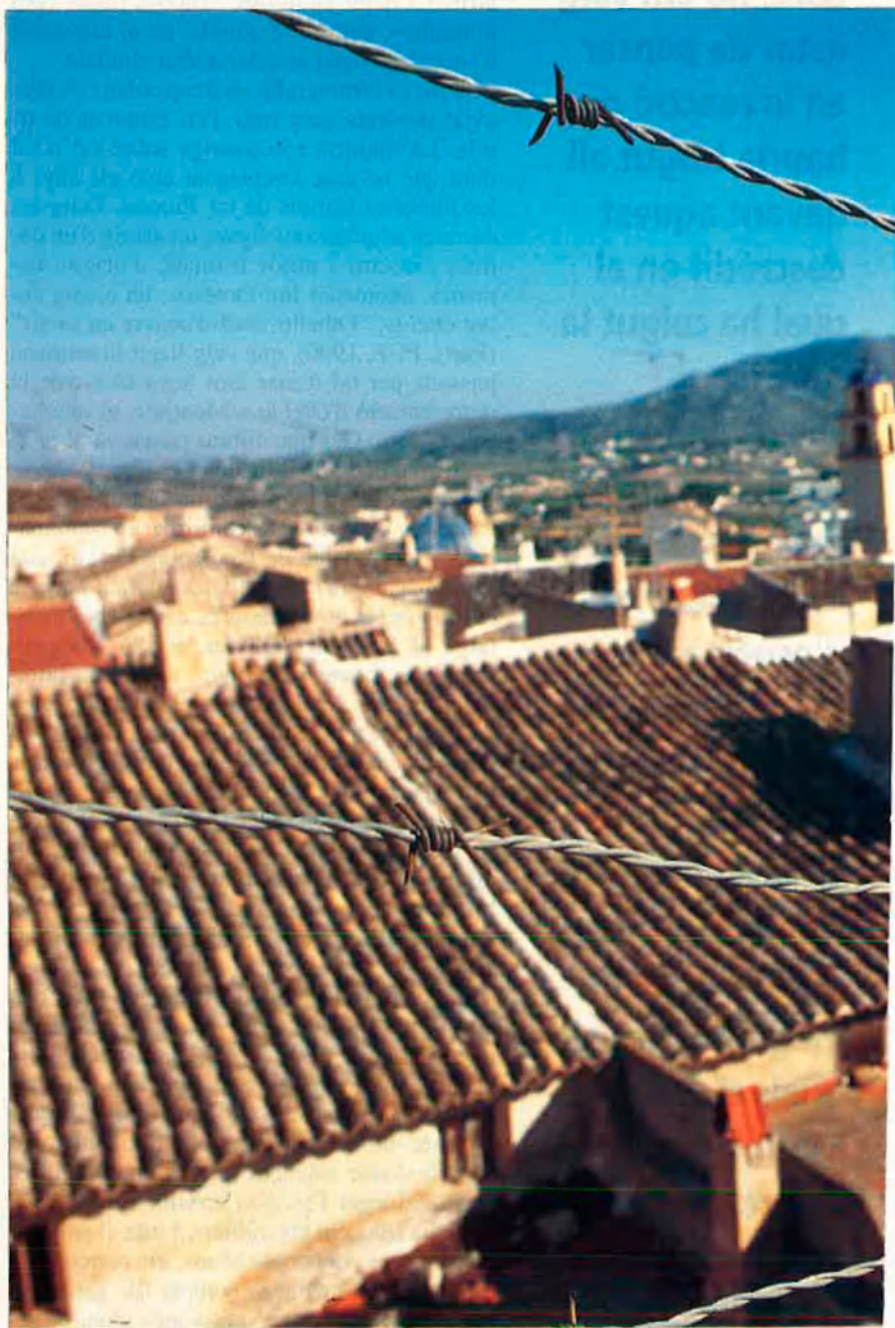
Jo venia aleshores, com tants altres, d'una muda buidor on el País Valencià, o el país dels valencians, no existia. Jo venia d'un silenci, com Raimon em féu comprendre. I en aquell penós silenci franquista, Azorín era un escriptor oblidat —“*la mojama del 98*”, li deien pels cercles literaris d'avantguarda que jo freqüentava a Madrid, aleshores—; Monòver, així, era una pura referència oral d'una toponímia pròxima, i Malvar, la Monòver literària d'Azorín, un mite boirós d'un escriptor mal llegit, aleshores.

Un silenci semblant, bascós i de pols cremada, m'envoltava novament el matí que vaig decidir marxar a Monòver; hi anava sol. en cotxe, per la carretera d'Albaïda, que diem a la Safor, camí d'Alcoi amunt, cap al sud més sud dels valencians. M'agrada aquest paisatge amb comes i tossals de vinyes i arbres de fruites dolces que em traslladen a racons de Sicília o del Magrib; però m'agrada especialment en primavera, que es fa verd com una alegria, o a la tardor, amoscattellada i roja.

Enguany, la manca de pluges, per desgràcia, havia convertit aquesta primavera de juny en un estiu avançat on la terra, color de botija eixuta, es feia de crema cremada, i garrofers, oliveres i ametllers es veien tots bruts de pols, sofrint el sol, com si els camps estiguessen abandonats a l'oblit de

l'agost i en callaren silenciosos el drama.

Feia pocs dies que s'havien celebrat les eleccions europees i la ràdio del cotxe no parava de fer-ne anàlisis i comentaris. En alguns mítings escoltats durant la campanya, no havien parat d'insistir amb oratòria entusiasta en com els valencians érem i sempre havíem estat europeus; sempre, és a dir, des d'aquells segles gloriosos en què Roger de Llúria tenia un palau a Cocentaina o els Borja dominaven Roma, fins als industrials i els obrers d'Alcoi, o

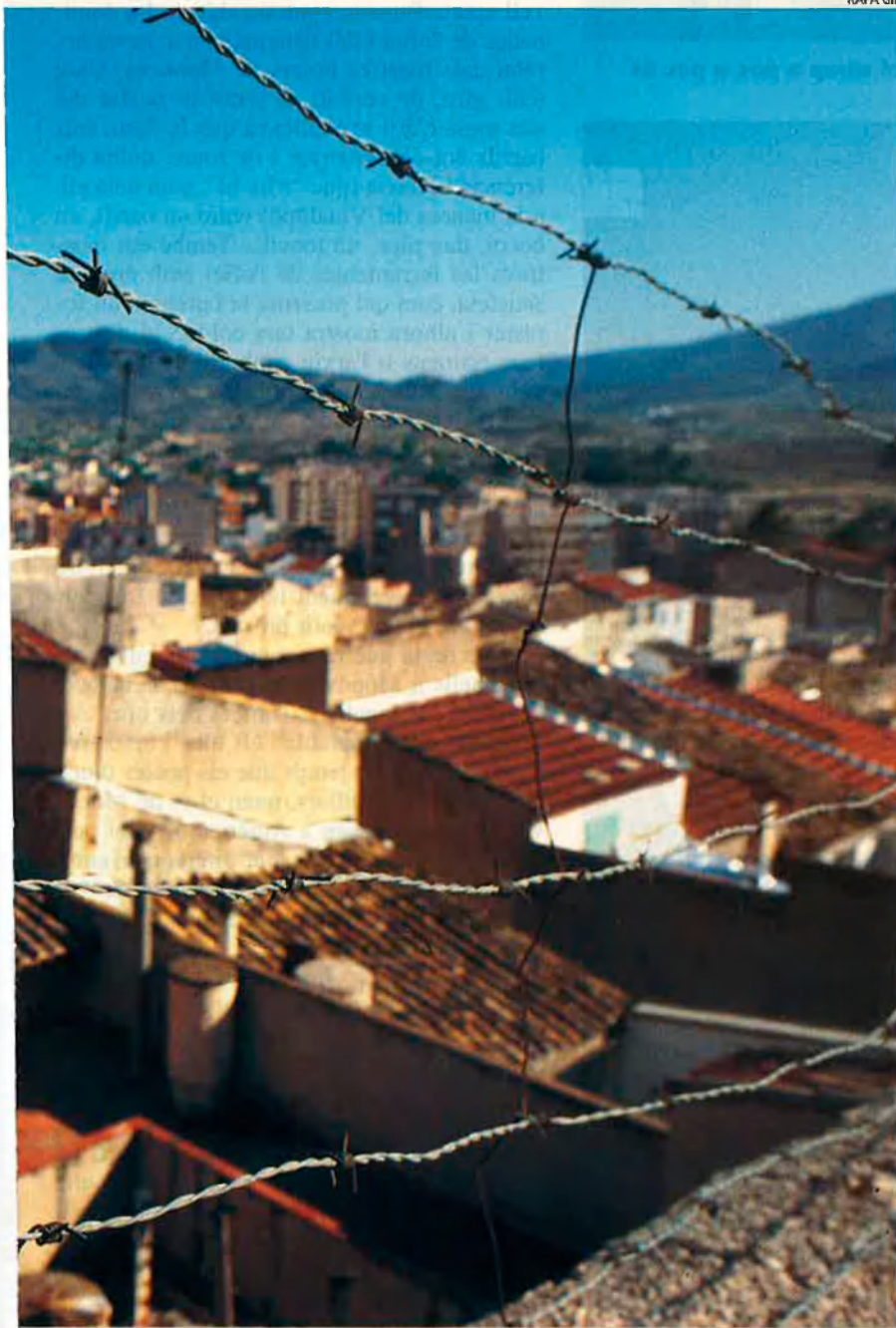
dià de la frontera

els comerciants de taronja i els emigrants de postguerra, o els especuladors del turisme de masses dels anys seixanta.

Tot era Europa, ací mateix, a penes si uns dies abans. Però encara que jo anava sentint Catalunya Ràdio embolcallat per la frescor europea de l'aire condicionat del cotxe, la sensació que em produïa el paisatge exterior, així com l'estat anímic d'aquell moment, eren els d'acostar-me a l'Àfrica, els d'estar endinçant-me veloçment en una vella frontera que

"El paratge semblava una contínua ciutat enjardinada entre boscos, ara amb descostronats barris industrials, ara en forma d'acolorits carrers comercials, ara amb pisos, ara amb masos generalment ben cuidats, ara amb bancals treballats entre muntanyes cremades."

RAFA GIL

amagava entre pedres socarrades mil i un drames oblidats.

Les visions rapidíssimes del castell enrunat de Castalla, del gòtic palau-fortalesa d'Onil, de la torre esvelta de Saix o dels murs emmerletats de Biar, m'evocaven ficcions d'antigues lluites entre cavallers d'ulls blaus i musulmans amb turbants i cimitarres, així com d'altres guerres posteriors on el nom de Déu ja no seria cap motiu d'enfrontaments i si les ambicions de poder d'uns o altres. Però si aquests castells em parlaven d'un sud medieval de moros i cristians o d'una zona fronterera amb la poderosa Castella, el paisatge en conjunt m'oferia una altra cultura, una cultura tranquil·la dedicada al treball de la terra, al comerç, a la indústria... Com a Europa? Com al nord d'Àfrica?

El paratge semblava una contínua ciutat enjardinada entre boscos, ara amb descostronats barris industrials, ara en forma d'acolorits carrers comercials, ara amb pisos (ací els edificis de pisos s'anomenen finques), ara amb masos generalment ben cuidats, ara amb bancals treballats entre muntanyes cremades. Sol al cotxe, jo pensava: "mentre la població és clarament europea, el camp a poc a poc és més africà, o més magribí, amb muntanyes d'un gris cendra i valls fèrtils com oasis".

En arribar a Monòver, el primer que vaig sentir va ser la blancor silenciosa dels seus carrers i un regust a enderrocs en la part vella del poble, com passa en tants pobles d'aquest sud, on la trama antiga de les ciutats produeix una patètica pena. El centre, per una altra banda, tenia raconades acurades, unes discretes, d'altres delicadament amables. El sol picava i fort, com en un matí del ple de l'estiu.

Per això, entre altres coses, vaig agrair la fortor d'ombra refrescant dels cellers de Poveda, en arribar-hi. Vaig demanar per Rafael Poveda, qui m'havia d'acompanyar en aquesta visita. Ell, ànima i ciència dels millors vins del sud valencià, havia estat qui m'havia volgut mostrar Monòver, "la ciudad clara" del mestre Azorín.

"Si vols venir-hi, tindrè molt de gust a fer-te de guia i d'acompanyant, amb altres amics que tenen ganes de veure't", em digué fa uns mesos, que ens trobarem casualment a València. No m'ho vaig pensar ni dues voltes, per acceptar-ne la invitació. Feia temps que sentia interès per aquest personatge, a qui a penes si coneixia de passada, de paraula o de referències, com ara els sabors perfumats dels diferents vins que fa per a la firma "Salvador Poveda".

RAFA GIL

"Mentre la població és clarament europea, el camp a poc a poc és més africà, o més magribí."

"Una persona com Rafael Poveda, que sap fer un art de l'ofici i que té temps per a preocupar-se positivament per la cultura del seu poble en el sentit més local i universal alhora, mereixia verament una visita."

"El sol picava fort. Per això, entre altres coses, vaig agrair la fortor d'ombra refrescant dels cellers de Poveda, en arribar-hi."

Una persona com aquesta, que no solament sap fer un art de l'ofici, sinó que a més de dur una empresa té temps per a preocupar-se positivament per la cultura del seu poble en el sentit més local i més universal alhora, mereixia verament una visita. Ni que siga per unes hores, una ciutat –petita o gran–, demana sempre una bona companyia; i en aquest cas, Rafael Poveda n'era la millor i més ben informada, o això vaig pensar en acceptar-ne la invitació.

Que no m'havia equivocat, ho vaig saber només arribar als cellers Poveda i posar-me a xarrar amb Joano Maqueda, conegut com a *Gínjol*, el vell boter de la casa. Joano era un vell eixut, d'amena i entranyable parla, dominador de l'ofici i del llenguatge que havia heretat dels mestres boters de Monòver. Vaig tenir gust, de veritat, de sentir-lo raonar del seu mester. Ell m'explicava que la fusta dels barrils era de castanyer i de roure, quina diferència hi havia (que "n'ha-hi", com deia ell, a la manera del Vinalopó) entre un barril, un bocoi, una pipa, un tonell... També em mostrava les ferramentes de l'ofici amb dignitat satisfeta, com qui presenta la família a un foraster i alhora mostra una col·lecció de trofeus estimats o l'arxiu simbòlic de la pròpia vida. Eines de noms exòtics de tan antics: picassa, aixà, estovador, galzador, vigòrnia, escantilló... noms d'artefactes magnífics; noms i eines d'un museu humil, però entranyable des de la visió d'aquell home. Amb la seua cara contenta, amb la cura que tractava aquelles ferramentes, l'home donava a entendre com allò era verament la seua vida i la dels seus... I se'm feia sentir pròxim.

"Ans de la guerra n'eren set, els tallers de fer tonells a Monòver; la gent els treballava al carrer, els tonells, a l'ombra dels oms..." i semblava que la paraula i els ulls li marxaren lluny, cap aquells temps que els poetes diuen que van ser els millors, quan el vi de Monòver s'embarcava cap a Amèrica des del port d'Alacant, on la gent sabia diferenciar entre les bondats del vi negre i les dolenties de "les begudes blanques, com la cassalla, l'absenta, el pastís, el ricard..."

Més tard, fullejava un llibret sobre el Casino de Monòver (tota una institució social, amb un casal important d'aquells que, tot i fets i refets amb els temps, han sabut mantenir la gràcia i el bon to provincians fins a semblar monuments del gust burgès local de principis de segle), i m'hi vaig fixar en una foto on una colla d'homes, embarretats amb aquells capells de palla anomenats *canotiers*, asseguts o drets a l'ombra del jardí deliciosament tropical del Casino, prenen la fresca en tertúlia. El llibret els anomenava els "Ri-

carditos". Tenint en compte l'oncle Gínjol ("l'onque", que diuen popularment els monoverins), i un poc a l'estil de les "canyissades" o bromes literàries locals, vaig dir a Rafael Poveda: "Ací, mentre els pobres bevien vi i duraven més que un cànter en un bancal, que sol dir-se a la Safor, els senyorets bevien "ricarditos" al casino de Mondòver i duraven quatre dies...". Ell, somrient de l'acudit, continuà contant-me coses de Mondòver. Coses d'Azorín, el "senorito Pepe", i de la seua família, anècdotes d'una estrena teatral famosa al poble, coses del vi i de les vinyes, de com les noves tecnologies tornaven als costums clàssics però amb sofisticats mitjans, dels gustos i paladars del mercat, dels resultats monoverins a les passades eleccions europees...

Vist el Casino i els seus jardins, el millor que guarda l'actual Mondòver és la casa pairal de la família Martínez-Ruiz, convertida en santuari a la memòria de l'escriptor i en centre viu de cultura, gràcies a la CAM. Aquest museu-biblioteca, net i acurat, sense olors a reclus i mantingut amb digna modèstia, m'ha resultat, més que una descoberta plaent, un lloc d'estudi a tornar amb calma; un lloc que m'ha fet sentir més pròximes la personalitat i l'obra d'Azorín, cosa no gens habitual en altres locals com aquest, què semblen fossilitzats, quan no simples escenaris muts d'una història maltractada; d'una història arqueològica i sense la humanitat necessària per a sentir-la com a memòria col·lectiva.

Com sol ocórrer en aquestes ocasions, vaig entrar en aquella casa seguint les petjades d'un "pequeno filósofo" que havia conegut de jove, tant com d'Azorín i el país meu d'Antoni Ródenas, llegit anys més tard. M'interessava especialment entreveure, ni que fos d'una ullada, quines havien estat les relacions literàries i vitals en un sentit ampli entre Azorín i la cultura catalana. I aquest desig, com d'altres també relacionats amb l'escriptor, me'ls va satisfer aquella casa: en una vitrina visible d'un racó de l'entrada hi havia una selecta mostra de llibres, dedicats de mà dels autors al mestre i l'amic Azorín, que mostrava títols i signatures de personatges com Adrià Gual, Constantí Llombart, Alexandre de Riquer, Raimon Casellas, Gabriel Alomar o Eugeni d'Ors, al costat dels de Manuel Machado, Juan Ramón Jiménez o Ramón del Valle Inclán; aquest darrer, tan exuberant en la firma com amb la seua barba i persona.

La més bella sorpresa del dia, però, la vaig tenir quan José Payà, el curador de la casa-museu, amb l'eficiència de qui en domina i n'estima el treball, em va oferir una joia magnífica: els dos volums de l'edició d'Ausiàs Marc a cura d'Amadeu Pagès, subratllats per

"Em vaig fixar en una foto on una colla d'homes, asseguts o drets a l'ombra del jardí deliciosament tropical del Casino, prenen la fresca en tertúlia."

"Mondòver té les belles i dramàtiques contradiccions de les fronteres."

Azorín. En obrir a l'atzar un volum, la màgia del moment va voler que la sort recaigués en el cant CXXII, aquell d'Ausiàs Marc que comença dient:

"Tots els delits del cos he ja perduts"

Del poema, un dels grans del poeta de Gandia, Azorín havia subratllat dos mots: "galant vell". Vaig començar a imaginar aquell Azorín amoixamat de les darreres fotos que llegia Ausiàs Marc i assenyalava amb ploma tremolosa aquells dos mots, rotunds i en aparença contradictoris, definidors de tantes coses com sap suggerir un poema. Què pensava Azorín mentre llegia Ausiàs Marc? Les moltes respostes imaginables donarien tema per a un llibre, li vaig dir, agraït, a J. Payà. "Potser hi torne per fer-ne una lectura com cal i prendre'n notes. No ho ha estudiat ningú, això? Quin gran tema!"

"N'hi ha un altre escrit, que ara recorde, on Azorín torna a parlar d'Ausiàs Marc. Vos

"Una ciutat demana sempre una bona companyia."

"M'interessava entreveure quines havien estat les relacions literàries i vitals en un sentit ampli entre Azorín i la cultura catalana."

"Aquest museu-biblioteca, net i acurat, sense olors a reclòs i mantigut amb digna modèstia, m'ha resultat un lloc d'estudi a tornar amb calma."

"El millor que guarda l'actual Monòver és la casa pairal de la família Martínez-Ruiz."

el buscaré, crec que us resultarà interessant".

Vaig continuar mirant aquelles pàgines amb els versos d'Ausiàs Marc, sentint la frescor i el so d'algun ocell misteriós al jardí de darrere de la casa, l'ombra dels arbres del qual entrava per les finestres. Però els altres subratllats, discrets i sovint minúsculs, me'ls guardo per a futures visites.

"Mira -em mostrava J. Payà-. És una pàgina de prosa periodística, escrita des de París i apareguda anteriorment al diari *La prensa de Buenos Aires*".

Les dites línies deien: "*He llegado a Orihuela. Voy pensando dolorosamente en la misión que traigo. Orihuela, con ser alicantina, participa más de Murcia que de Alicante. El habla es la de Cervantes y no la de Ausias March.*" La cita, vaig pensar, no donava només per a un sucós article, donava per a una novel·la o per a un assaig literari. Vaig pensar que calia tornar a llegir Azorín des de Monòver, a llegir-lo tot fullejant-ne la rica biblioteca.

Em sentia tan bé entre aquells papers, que m'hi van haver de traure, per ser l'hora de dinar. Tot i això, ja no he pogut deixar de pensar d'escriure alguna cosa sobre Ausiàs Marc i Azorín. Quan i on havia llegit Azorín el poeta de Gandia? N'hi hauria més papers sobre el tema?

"Anem, que ens esperen uns amics per dinar. Pots tornar-hi quan vulgues, ací sempre tindràs casa; anem...?", digué, especialment cordial, Rafael Poveda.

Amb aquestes paraules de senyor ens vam acomiadar d'aquell santuari, mentre pensava en Ausiàs Marc, en Azorín... Em vaig posar a

llegir uns papers sobre Monòver que m'havia fotocopiats l'amic Payà; en un d'ells, Azorín deia: *"La panzuda cúpula está cubierta con tejas azules vidriadas. Y estas tejas, tejas que aquí són azules y en otras partes verdes, todas brillantes, son la muestra evidente de que hemos pasado de Castilla a Valencia."* Vaig alçar els ulls a buscar aquella cúpula i la vaig veure amb moltes clarianes d'abandó, amargament desolada, mostrant clarament l'oblit amb què se la tenia.

Al Tribaldo, el restaurant on em dugueren, situat en un agradós paratge d'esquena a Monòver, ens esperaven una colla escollida de monoverins il·lustres, com ara Ramon Molina, pintor i gravador, i Joan Serrano, director de teatre i regidor d'Esquerra Unida. Al darrer, li havia perdut la pista de feia molt, des que va deixar València. Tot d'una el vaig recordar com a protagonista d'una inesborrable vetllada: ens havíem tancat a la Universitat de Medicina de València, en protesta contra alguna bestiesa de l'època, i els fatxes vingueren a provocar. En un moment d'alta tensió emotiva algú va posar aquella música èpica del *Novecento* de Bertolucci que canten les dones de cara als *carabinieri* durant una vaga. No oblidaré mai l'impacte grandiosament tragi-còmic que em produí Joan Serrano, prim i desgarbat, fent de cap de colla d'uns joves que abaixaven cantant per les sumptuoses escales d'aquella Facultat, amb una bandera roja i una senyera, en una barreja espectacular que recordava més una filada de moros i cristians que no l'escena de *Novecento*.

La conversa que tinguérem al Tribaldo, regada pels vins de Poveda i al voltant d'una paella amb cigrons i xonetes (a la manera del Vinalopó), se'm fa irreproducible. Només diré, per acabar, que hi durà unes quantes curtes hores. En un moment, a propòsit de no recordar què, algú digué referint-se a Joan Serrano: "A Monòver, l'anomenem "el guardià de la frontera", en pla amical...". I vaig pensar que sí, que en pla amical, aquest seria un bon títol per a aquest reportatge.

Quan eixírem d'aquell restaurant, el sol queia amb una xafogor de mil dimonis. Monòver, des d'aquell lloc, tenia una estampa íntima que es feia abraçable. Vaig recordar una nova-vella frase d'Azorín que havia llegit poc abans: *"El África nos atrae profundamente..."*

Allò era el Magrib? Allò era l'Àfrica? Allò era certament la frontera, una frontera gairebé invisible, o el record en ruïnes d'una frontera... Certament, si una llengua és un món, Monòver tenia les belles i dramàtiques contradiccions que solen tenir les fronteres.

Josep Piera

"Al Tribaldo ens esperaven una colla escollida de monoverins il·lustres, com ara Ramon Molina, pintor i gravador, i Joan Serrano, director de teatre i regidor d'Esquerra Unida."

"Allò era el Magrib? Allò era l'Àfrica? Allò era certament la frontera, una frontera gairebé invisible, o el record en ruïnes d'una frontera."

"El sol queia amb una xafogor de mil dimonis. Monòver tenia una estampa íntima que es feia abraçable."